

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

І.М. Веремійчик

Трудове навчання
Конспекти уроків
4 клас

Навчально-методичний посібник

До підручника І.М. Веремійчика, В.П. Тиценка

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

Богдан

УДК 371.32:371.381

ББК 74.263

В 31

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 р.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки СНУ імені Лесі Українки
І.О. Смолюк

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики викладання мистецьких дисциплін
Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
О.Н. Дем'янчук

кандидат педагогічних наук, заступник директора з виробничого навчання
Луцького педагогічного коледжу
О.А. Гузенко

*Рекомендовано вченою радою СНУ імені Лесі Українки
(протокол № 3 від 23.02.2017 р.)*

Веремійчик І.М.

В 31 Трудове навчання : конспекти уроків : 4 кл. : навчально-методичний посібник : до підручника І.М. Веремійчика, В.П. Тиценка / І.М. Веремійчик. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2017. — 88 с. — (Серія «Бібліотека вчителя»).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-4988-7

У посібнику подано конспекти уроків трудового навчання для 4-го класу, зміст яких відповідає оновленій навчальній програмі Міністерства освіти і науки України, Державному стандарту початкової загальної освіти та підручнику «Трудове навчання. 4 клас» (автори І.М. Веремійчик, В.П. Тищенко).

Пропонуються бесіди на етапі вивчення нового матеріалу, розгорнуті пояснення та зразки виготовлення робіт, цікавий додатковий матеріал.

Для вчителів початкових класів, методистів та студентів педагогічних спеціальностей.

УДК 371.32:371.381

ББК 74.263

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-4988-7

© Навчальна книга — Богдан, 2017

ПЕРЕДМОВА

Трудове навчання в початковій загальноосвітній школі — це перша сходинка трудової технологічної підготовки учнів, яка є органічною ланкою в системі розвитку і виховання особистості.

Згідно з вимогами Державного стандарту освіти галузь «Технології» (Трудове навчання) забезпечує умови для поєднання інтелектуального, фізичного й соціального розвитку учнів у трудовій і конструкторсько-технологічній діяльності.

Метою трудового навчання в початковій школі є формування і розвиток в межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає їм можливість самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові задачі. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання наступних завдань:

- формування в межах вікових можливостей узагальнених способів (алгоритмів) предметно-перетворювальної діяльності з дотримання безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;
- розвиток творчих здібностей, елементів графічної грамоти, вмінь працювати в колективі та навичок виконання операцій з ручних технік обробки матеріалів;
- набуття досвіду побутової практичної діяльності і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школі основами технологій;
- виховання в учнів шанобливого ставлення до людей праці та їх професій, трудових традицій українського народу.

Зміст «Трудового навчання» визначається за такими змістовими лініями:

- **ручні техніки обробки матеріалів;**
- **технічна творчість;**
- **декоративно-ужиткове мистецтво та самообслуговування.**

Відповідно до цих цілей і завдань трудового навчання створені підручники для учнів початкових класів загальноосвітньої школи, на основі яких у пропонованому посібнику розкрито систему роботи вчителя на уроках праці.

Основна мета навчально-методичного посібника — всебічно розкрити на базі методичних розробок уроків професійні дії вчителя під час проведення практичних занять з різними матеріалами та організаційними формами навчання (індивідуальною, парною, колективною та в малокомплектних класах).

У методичних розробках типових уроків застосовано найбільш ефективні методи і прийоми трудового навчання та організаційні форми навчально-трудового процесу. Використано наукові дослідження з різних проблем, пов'язаних з методикою ручної праці, досвід творчих учителів початкових класів.

Автор цього посібника рекомендує орієнтовну структуру комбінованого уроку, обґрунтовуючи застосування кожного етапу навчально-трудового процесу. Залежно від навчально-виховних цілей, вибраного об'єкта праці вчитель може змінювати структуру уроку. Наприклад, мотивувати навчально-трудова діяльність запланованого уроку після проведення актуалізації знань учнів. Якщо вчитель тільки частково використовує опорні знання учнів для підготовки до основного матеріалу, то доцільно підготовчу роботу проводити методом вступної бесіди. У структурі уроку засвоєння нових знань можуть бути інші етапи, ніж на комбінованому уроці, наприклад: «Лабораторно-дослідницька робота»; «Навчально-пізнавальна діяльність учнів»; «Конструкторсько-пізнавальна діяльність».

Типи уроків трудового навчання в об'єднаних класах малокомплектної школи майже ті самі, що й у звичайних класах. Але виникає потреба в удосконаленні структури уроку, доборі споріднених тем та форм самостійної роботи.

Якщо навчальна тема й об'єкт праці розраховано на два уроки, доцільно розробляти один конспект на заняття як у окремих, так і в об'єднаних класах малокомплектної школи.

Студенти вищих навчальних закладів напряму 6.010102 — Початкова освіта вивчають навчальний предмет «Трудове навчання з практикумом».

Подане видання слугуватиме і майбутнім учителям, які мають професійно проводити уроки трудового навчання.

Тому **завдання навчально-методичного посібника** — висвітлити на конкретних уроках професійну практичну діяльність учителя в:

- правильному виборі об'єктів навчальної праці, матеріалів та інструментів відповідно до вікових особливостей учнів;
- розробці навчально-трудового процесу уроків трудового навчання;
- складанні планів-конспектів уроків праці;
- використанні оптимальних методів і прийомів у проведенні уроків;
- доступному поясненні технологічних процесів обробки матеріалів;
- використанні творчих підходів до виготовлення навчальних виробів;
- застосуванні на уроках праці міжпредметних зв'язків;
- засвоєнні правил безпеки та культури праці на уроках трудового навчання.

Матеріали навчально-методичного посібника студенти можуть використовувати під час проходження педагогічної практики та для розробки курсових і магістерських робіт з методики трудового навчання. Також видання можна використовувати під час вивчення визначених програмою курсу навчальних тем:

«*Робота з папером і картоном*» («Сюжетна витинанка», «Конструювання рухомих іграшок із картону», «Оригамі», «Самообслуговування», «Пап'є-маше», «Великодні подарунки», «Виготовлення штучних квітів об'ємної форми»);

«*Конструювання художніх виробів із природних матеріалів*» («Робота з пластиліном», «Український віночок»);

«*Робота з текстильними матеріалами*» («Плетіння», «Об'ємна аплікація з тканини та гудзиків», «Об'ємні іграшки з тканини та гудзиків»);

«*Конструювання виробів із різних матеріалів*» («Об'ємні фігури з дроту», «Бісероплетіння», «Робота з сучасними штучними матеріалами», «Композиції з пінопластових кульок», «Художнє оздоблення та дизайн»);

«*Технічне моделювання й конструювання*» («Конструювання рухомих моделей із картону та паперу», «Плавальні моделі»).

УРОК ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Специфіка і типи уроків

Ефективність навчання залежить не тільки від змісту, методів, засобів, а й від форм його організації.

У трудовому навчанні в початкових класах найбільш характерними формами організації навчально-ного процесу є урок, екскурсія, гурткові заняття та індивідуальна робота.

Урок — це основна форма організації навчально-виховної роботи в школі. Уроки трудового навчання мають певні особливості порівняно з уроками інших навчальних предметів, а саме:

- центральне місце на уроці трудового навчання займає практична робота учнів;
- вироби, які виготовляють учні, мають суспільну корисну спрямованість, знаходять практичне застосування у школі, дошкільному закладі, сім'ї;
- робота з різальним інструментом зобов'язує вчителя ретельно стежити за додержанням правил безпечної праці.

Типи уроків трудового навчання визначають в основному за цілями навчання (урок засвоєння учнями нових знань, урок формування умінь і навичок, комбінований урок, урок-екскурсія). Деякі методисти розрізняють типи уроків за змістом (уроки з обробки паперу, тканини, різних матеріалів). Найпоширеніший у практиці початкових класів комбінований тип уроку.

Психолого-педагогічні вимоги до уроків

Першочергове завдання вчителя трудового навчання — формувати в учнів позитивне ставлення до уроків праці. Для цього педагог має застосовувати нестандартні форми проведення занять і пропонувати дітям цікаві за змістом і способом використання об'єкти праці.

Педагогіка співробітництва вчителя й учня, колективний пошук шляхів розв'язання трудових завдань, опора на творчий досвід дітей — одні з основних сучасних форм проведення уроків і спілкування з учнями.

Із психологічної точки зору важливим моментом на уроці є актуалізація життєвого досвіду й уявлення дітей, розвиток їхніх відчуттів, використання наочності, художнього емоційного слова. Це стимулює сприймання й активність учнів на уроці. Для молодших школярів характерне конкретно-образне мислення. Тому вони спочатку сприймають виріб в цілому, а потім, аналізуючи, розкладають його на частини, з яких він зроблений. На основі цієї особливості, на початку уроку доцільно продемонструвати готовий виріб. У такому разі учні, виготовляючи окремі деталі, знатимуть і розумітимуть їх застосування, уявлятимуть їх розміщення.

Важливе значення для успішного виконання трудових завдань на уроці має робоча атмосфера, в якій працює дитина. На окремих етапах виконання завдань доцільно залучати учнів до практичного розв'язання проблемних ситуацій, вчити їх зіставляти, порівнювати, контролювати, оцінювати результати роботи.

Спостереження і досліди дають змогу молодшим школярам з кожним уроком впевненіше і точніше розрізняти властивості матеріалів (м'який — твердий, легкий — важкий, щільний — пористий, крихкий, пружний, прозорий, білий, кольоровий тощо), а також особливості кожного матеріалу під час обробки його інструментами.

Цілеспрямовані спостереження, досліди, прості лабораторні роботи допомагають розвивати пізнавальну активність учнів, яка стимулює до пошуку ними найкращих варіантів вирішення практичних завдань з конструювання, виготовлення і опорядження виробу, самостійно виявляти причини невдач, ліквідувати наслідки помилок.

Підготовка вчителя до уроків, планування уроків

Якість кожного уроку трудового навчання і досягнення поставленої мети залежить від підготовленості вчителя до уроку (продумування його структури, змісту, методики проведення, підготовка матеріалів, інструментів тощо).

Підготовка вчителя до занять складається з попередньої підготовки (перспективного планування), що завершується складанням календарно-тематичного плану, та безпосередньої підготовки (початкового планування до визначеного уроку).

Попередня підготовка вчителя до занять з праці в основному проводиться під час літніх канікул. Умовно її можна розділити на кілька етапів:

а) вивчення навчальної програми і пояснювальної записки до неї, визначення обсягу і змісту занять з кожної теми (особливо ретельно цю роботу мають виконувати молоді вчителі);

б) опрацювання навчальної літератури, нових методичних матеріалів, статей в журналах та збірниках, у яких висвітлено досвід і теоретичні питання змісту, організації та методики проведення занять; вивчення передового досвіду місцевих учителів;

в) підготовка обладнання та наочних посібників до занять;

г) складання переліку виробів, які виготовлятимуть учні з урахуванням програмних вимог, дидактичних і методичних завдань;

д) продумування технології виробу (деякі вироби учитель має виготовити сам, щоб перевірити послідовність етапів роботи і витрату часу, передбачити можливі помилки учнів та способи їх усунення).

Завершальним етапом попередньої підготовки вчителя до занять з трудового навчання є продумування системи уроків з кожної теми і складання календарного плану. Календарний план складається до початку навчального року на семестр і затверджується заступником директора школи з навчальної роботи.

Безпосередня підготовка вчителя до уроку полягає у визначенні конкретного змісту, форм організації і методів проведення кожного заняття, добирання відповідних матеріалів, наочних посібників.

Початком цієї підготовки є аналіз попереднього уроку, в процесі якого вчитель визначає, наскільки вдало його проведено, чи досягнута його мета, як учні засвоїли знання та вміння.

На основі цього уточнюється мета уроку.

Загальна мета визначається комплексно у триєдиному зв'язку навчальних, розвивальних і виховних цілей:

- *навчальні цілі* спрямовані на формування в учнів загальних і спеціальних знань та вмінь;
- *розвивальні цілі* передбачають удосконалення сенсомоторики дитини, розвиток її образного й логічного мислення, просторових уявлень, творчих конструкторських здібностей;
- *виховні цілі* спрямовані на виховання у школярів позитивних якостей: потреби до праці, трудової культури, естетики, економного ставлення до матеріалів, бережливого ставлення до результатів праці інших людей, поваги до людей праці.

Структура уроку

Структура уроку визначається навчально-виховними цілями. Якщо метою уроку є виготовлення різноманітних виробів, то основна увага приділяється практичному навчанню. Якщо ж учнів необхідно ознайомити з властивостями матеріалу, особливостями його використання, то основна частина часу уроку витрачається на проведення дослідів з вивчення тих чи інших властивостей.

Комбінований урок з трудового навчання може мати таку структуру:

I. Організація учнів до уроку.

Як відомо, якість уроку значною мірою залежить від того, наскільки організовано він починається. Насамперед учитель перевіряє готовність учнів до заняття. Урок можна розпочинати лише тоді, коли вчитель переконується, що всі учні мають необхідні для роботи матеріали та інструменти. Якщо ж вони користуються матеріалами, які зберігаються у робочій кімнаті, або інструментами загального користування, то доцільно їх роздавати на робочі місця до початку уроку.

II. Мотивація навчально-трудова діяльності.

Учитель повідомляє тему і мету уроку, називає чи демонструє об'єкт праці, його практичне застосування. Розуміння учнями мети уроку забезпечує свідому й цілеспрямовану трудову діяльність, навчальний і виховний характер його змісту.

Іноді доцільність трудової діяльності варто з'ясувати разом з учнями. Якщо, наприклад, заплановано виготовлення вітальних листівок чи подарунків для ветеранів війни, то вчитель розповідає про свято, яке наближається, про ветеранів (родичів чи знайомих), про те, як діти можуть їх привітати. Після цього називає тему уроку, навчальну і розвивальну цілі. Виховну мету (виховання поваги до ветеранів та виховання естетики під час виготовлення виробів) учні визначають самі під керівництвом учителя.

III. Актуалізація знань учнів.

На цьому етапі уроку вчитель виявляє опорні знання учнів, їх готовність до сприймання навчального матеріалу, використовуючи метод бесіди (запитання до учнів мають бути конкретними, точними, чіткими). Так, вивчаючи тему «Об'ємні аплікації з тканини» (4-й клас), учні вже мають певні знання про цей вид роботи, тільки з папером та рослинними формами. Тому на запитання вчителя «Що таке аплікація?», «Для чого її застосовують?», «З якого матеріалу можна використати основу для аплікації?» четвертокласники, як правило, дають правильну відповідь.

IV. Послідовність трудових дій.

Планування послідовності роботи здійснюють для того, щоб учні усвідомили обсяг і характер трудового завдання. Аналіз трудової діяльності можна проводити на основі зразка виробу, графічного зображення, застосовуючи комплексний метод — інструктаж. Під час визначення послідовності трудових дій слід залучати дітей до аналізу об'єкта праці, визначення його розмірів, форми, конструкції, матеріалу. Доцільно це робити за допомогою таких запитань:

- Яка загальна форма виробу?
- З яких основних частин складається виріб?
- Як з'єднані деталі у ньому: нерухомо, рухомо, роз'ємно?
- З яких матеріалів виготовлено виріб?

- Які інструменти будуть необхідні для роботи?
- Які частини виробу слід виготовляти спочатку?
- У якій послідовності краще їх з'єднувати?

У процесі виконання творчих робіт учень самостійно аналізує створений ним образ спроектованого виробу.

На цьому етапі уроку вчитель повідомляє учням (або повторює з ними) правила безпечної праці з відповідним інструментом, а також санітарно-гігієнічні вимоги під час роботи з матеріалами, що використовуються.

V. Самостійна робота учнів.

Це найважливіша частина уроку, на яку відводиться 25–30 хв. Самостійна робота учнів над виготовленням виробу не виключає керівної ролі вчителя на уроці. Він стежить за діяльністю усього класу й кожного учня окремо, за прийомами виконання завдання, додержанням правил безпеки і культури праці. Якщо хтось неправильно виконує завдання, учитель дає індивідуально додатковий інструктаж. За наявності помилок у більшості учнів учитель припиняє роботу і проводить фронтальний інструктаж, вказує на допущені помилки і пояснює шляхи їх виправлення. Вказуючи на помилки, вчитель не виконує роботу за учнів, а тільки керує їхніми діями. Надмірна опіка заважає вихованню самостійності, тому індивідуальна допомога потрібна тільки в разі необхідності.

На уроках трудового навчання використовуються різні форми практичної роботи, зокрема: фронтальна, парна, групова, колективна (залежно від кількості учнів, задіяних у виконанні трудового завдання). Цікаві уроки можна проводити у формі ділової гри чи змагання.

Під час виконання нескладних практичних завдань методисти рекомендують використовувати музичний супровід, так звану функціональну музику, яка виконує певну функцію – створює на уроці позитивний емоційний фон трудового процесу, підвищує настрій учнів, їхню працездатність. Звичайно, музика має бути мелодійною і без надмірного звучання. Якщо вчитель помічає, що учні стомлюються, проводить з ними фізкультвправи.

Тим дітям, які раніше виконали завдання, вчитель радить попрацювати додатково. Наприклад, зміцнити виріб надійнішим кріпленням, оздобити виріб, придумати йому назву, а також, в разі потреби, допомогти своїм однокласникам.

VI. Аналіз та оцінювання учнівських робіт.

За 3–4 хв до кінця уроку вчитель вибирає кілька дитячих робіт для колективного обговорення, активно залучаючи учнів до аналізу й оцінювання їх якості. Підсумовує учнівські висловлювання, навчає об'єктивно оцінювати якість виробу. Роботи решти учнів схвалює (чи вказує на недоліки) індивідуально. Особливо відмічає тих, хто виявив творчу самостійність.

Об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів сприяє їхній активній трудовій та пізнавальній діяльності.

Критерії оцінювання робіт з трудового навчання носять комплексний характер. Вони включають такі компоненти:

- рівень застосування передбачених програмою теоретичних знань та вмінь у практичній діяльності;
- рівень засвоєння прийомів роботи ручним інструментом;
- забезпечення якості виробу під час виконання робіт;
- рівень економності, раціональності при використанні матеріалів;
- рівень самостійності, творчості у процесі організації і виконання роботи;
- додержання правил безпеки та культури праці.

Оцінюючи учнівську роботу, вчитель звертає увагу на поставлену мету уроку. Якщо, наприклад, одним з навчально-виховних завдань є виховання у дітей економного ставлення до матеріалу, то вчитель акцентує на цьому увагу, дає пріоритет даній вимозі і в оцінюванні виробу. Першочерговим критерієм оцінки творчої учнівської роботи є конструктивний підхід до створення виробу, його новизна, оригінальність.

VII. Підсумок уроку.

Вчитель з'ясовує в учнів, чого вони навчилися на даному уроці, що їм найбільше запам'яталося, якими новими словами чи вміннями вони оволоділи.

VIII. Прибирання робочих місць.

Після з'ясування, чи засвоїли учні матеріал уроку, вчитель дає завдання прибрати робочі місця. Інструменти індивідуального користування діти складають у папки, а загального користування здають черговим для зберігання їх у шафі. Рештки матеріалів також складають у папки або шафи. Чергові перевіряють чистоту робочих місць і приймають кімнату.

Орієнтовна схема аналізу уроку трудового навчання

I. Організація учнів до уроку.

1. Наявність матеріалів, інструментів на кожному робочому місці.

II. Мотивація навчально-трудової діяльності.

1. Доступність у формуванні вчителем мети уроку.
2. Практична значимість об'єкта праці.

III. Актуалізація знань учнів.

1. Чіткість і актуальність запитань.
2. Раціональне використання часу.

IV. Послідовність трудових дій.

1. Володіння вчителем термінологією з даної теми.
2. Залучення учнів до планування трудового процесу.
3. Використання наочності (зразків виробів, ескізів, схем, технологічних карток).
4. Пояснення або повторення правил безпеки та культури праці.

V. Самостійна робота.

1. Діяльність учителя протягом практичної роботи (спостереження за роботою всього класу й кожного окремого учня, надання допомоги за потреби).
2. Вміння і навички учнів у ході виконання трудових операцій.
3. Самостійність і творчість молодших школярів у трудовому процесі.
4. Дотримання учнями правил безпеки та культури праці.

VI. Аналіз та оцінювання учнівських робіт.

1. Колективне обговорення якості окремих виробів.
2. Мотивація оцінки учнівських виробів.
3. Підбиття підсумків уроку.

VII. Прибирання робочих місць.

1. Вміння і навички учнів під час наведення порядку на робочому місці.
2. Роль чергових на кінцевому етапі уроку.

Висновки.

1. Міжпредметні зв'язки в процесі навчання.
2. Обладнання уроку, його якість і використання.
3. Методи і форми, задіяні вчителем під час проведення заняття.
4. Професійні здібності вчителя, його майстерність, такт у взаємозв'язку з молодшими школярами.
5. Мовлення вчителя і мовлення учнів.
6. Трудова дисципліна на уроці.
7. Досягнення навчальної, розвивальної і виховної мети.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів

Змістом вимог до оцінювання є виявлення та перевірка навчальних досягнень учнів, що структуровані у навчальних програмах за предметами.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів з трудового навчання здійснюється вербально.

Об'єктами перевірки та вербального оцінювання є:

- виконання практичних робіт;
- знання про види, властивості та прийоми обробки різних матеріалів відповідними інструментами та способами;
- уміння читати просту техніко-технологічну документацію (ескізи, креслення, схеми) та працювати за нею;
- уміння самостійно аналізувати конструкцію виробу, визначати послідовність виконання дій під час виготовлення виробів;
- уміння творчо використовувати декоративні та конструктивні властивості форми, матеріалів, кольору для розв'язання конкретних завдань;
- уміння використовувати різні техніки згідно з конструктивною або декоративно-художньою задачею;
- уміння створювати творчий задум та практично втілювати його у виробі;
- знання про світ професій: їх зовнішні характерні ознаки та результати, інструменти, матеріали і способи праці, мету й умови праці;

— навички правильного і безпечного користування ручними інструментами і пристосуваннями, економного використання матеріалів.

Виявлення рівня знань учнів учитель може здійснювати за допомогою бесід, розповідей, дидактичних ігор тощо.

Рівень навчальних досягнень учня / учениці	Характеристика навчальних досягнень учня / учениці
I рівень — початковий	<p>Учень / учениця може розпізнавати деякі об'єкти вивчення (матеріали, інструменти, моделі тощо) та називає їх (на побутовому рівні).</p> <p>Учень / учениця описує незначну частину об'єктів вивчення; частково розпізнає інструменти та обладнання для виконання практичних робіт.</p> <p>Учень / учениця має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; з допомогою вчителя виконує елементарні практичні завдання після детального кількарядового повторення; використовує за призначенням робочі інструменти та обладнання.</p>
II рівень — середній	<p>Учень / учениця знає окремі відомості, що стосуються практичних робіт; застосовує елементарні прийоми роботи інструментом; може повторити за зразком певну операцію.</p> <p>Учень / учениця відтворює навчальний матеріал, необхідний для виконання практичних робіт, з допомогою вчителя виконує окремі операції практичних робіт з невеликими.</p> <p>Учень / учениця самостійно відтворює значну частину навчального матеріалу, необхідного для виконання практичних робіт; виконує дії за зразком і допомогою вчителя.</p>
III рівень — достатній	<p>Учень / учениця самостійно відтворює навчальний матеріал, необхідний для виконання практичних завдань; частково контролює власні навчальні дії; виконує операції за зразком з окремими незначними відхиленнями.</p> <p>Учень / учениця виявляє розуміння навчального матеріалу, наводить приклади, намагається аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і незалежності між матеріалами та способами їх обробки; використовує набуті знання і вміння в стандартних ситуаціях.</p> <p>Учень / учениця володіє навчальним матеріалом і реалізовує свої знання та вміння в практичній діяльності; практичні роботи виконує з незначними відхиленнями в кінцевому результаті.</p>
IV рівень — високий	<p>Учень / учениця володіє глибокими знаннями та вміннями і застосовує їх у нестандартних ситуаціях; бере активну участь в розробленні та реалізації практичних робіт; практичні роботи виконує відповідно до запланованих вимог.</p> <p>Учень / учениця володіє гнучкими знаннями і навичками в межах вимог навчальної програми, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; знаходить і аналізує додаткову інформацію; самостійно розробляє варіативну складову практичних робіт та забезпечує її виконання.</p> <p>Учень / учениця має системні знання та навички з предмета, свідомо використовує їх, у тому числі в проблемних ситуаціях; самостійно розробляє технологічний процес виготовлення виробу та забезпечує його якісне виконання.</p>

Експерсії в трудовому навчанні

Експерсія як форма організації навчання

Експерсії в трудовому навчанні початкової школи розглядаються як форма організації навчально-виховного процесу. Проведення експерсії на виробництво сприяє зміцненню зв'язків із життям, оскільки учні дізнаються про працю дорослих не з книг, не з розповіді вчителя, а безпосередньо в робочій обстановці. Спостереження, які проводять учні в ході експерсії, поглиблюють зацікавленість їх до праці, розширюють політехнічний світогляд. Школярі ознайомлюються з різними професіями та працею людей цих професій, а це, певним чином, сприяє професійній орієнтації їх до свідомого вибору життєвого шляху.

Основна мета екскурсії — збагатити (розширити, поглибити) чуттєве й логічне пізнання дітей, їхній соціальний досвід, сприяти розвитку мислення, уяви.

Кожна екскурсія має бути пов'язана зі змістом програмового матеріалу, мати конкретне навчальне завдання. Програма з трудового навчання в початкових класах має політехнічну направленість, з її змістом взаємозалежні екскурсії на ряд виробництв: парк сільськогосподарських машин, ферму, сад, город; швейну фабрику або майстерню з пошиття одягу; будівельний майданчик; друкарню; столярну та слюсарну майстерні.

Залежно від змісту теми, екскурсію можна провести як підготовчу до вивчення уроку, в процесі вивчення матеріалу і як завершальний етап його засвоєння. Екскурсії в молодших класах доцільніше проводити тоді, коли вже здобудуться знання з технології обробки матеріалів, інакше побачене на екскурсії вимагатиме ґрунтовного пояснення. Природно, що всебічне вивчення всіх сторін виробничої діяльності підприємства неможливе для учнів молодших класів. Екскурсія принесе їм реальну користь у тому випадку, коли вона ретельно продумана, підготовлена вчителем і буде визначено певне коло питань.

В екскурсії можна виділити такі основні етапи: *підготовка вчителя і учнів до екскурсії, проведення екскурсії, підбиття підсумків.*

Організація і проведення екскурсії

Учителеві важливо якнайбільше дізнатися про об'єкт екскурсії, уважно оглянути місцевість, визначити, на що слід звертати особливу увагу дітей, які виробничі об'єкти, терміни пояснити. Ознайомитися з маршрутом. Він має бути безпечним і пролягати на невеликій відстані від школи.

Якщо екскурсію проводитиме працівник виробництва, то вчитель ознайомлює його із завданням екскурсії, обговорює питання методики її проведення.

Учитель складає план екскурсії. Орієнтовно він може бути таким:

1. Мета екскурсії.
2. Підготовча бесіда. Інструктаж стосовно пішохідного маршруту.
3. Вступна бесіда на виробництві.
4. Порядок ознайомлення з виробництвом: розповідь учителя, спостереження учнів, пояснення спеціаліста виробництва.
5. Збирання ілюстрованого матеріалу, зразків сировини, напівфабрикатів.
6. Зустріч і бесіда з новаторами виробництва, людьми різних професій.
7. Підсумок екскурсії.

У підготовчій бесіді вчитель пояснює мету екскурсії, ознайомлює із об'єктом спостереження. Для активізації учнів можна запропонувати два-три запитання, на які вони дадуть відповідь після проведення екскурсії. Це сприятиме спостереженню в певному напрямку. Наприклад: «Які машини полегшують працю людей?», «Як якість і кількість продукції залежить від майстерності рук?». Учитель роз'яснює учням, що на екскурсії потрібно дотримуватися вимог, які ставлять до уроку: уважно слухати, не розмовляти, по чергово ставити питання. На виробництві триматися всім разом, переходити з одного приміщення в інше спокійно, організовано. Під час спостереження ставати так, щоб було добре видно необхідний об'єкт.

Учитель проводить інструктаж стосовно пішохідного маршруту від школи до об'єкта екскурсії і навпаки, з'ясовуючи з учнями правила дорожнього руху.

Екскурсії, як правило, розпочинаються з проведення короткої вступної бесіди про порядок огляду виробництва. Так як увага учнів молодших класів нестійка, екскурсоводу доцільно звертати її на конкретний об'єкт спостереження, інколи ставлячи навідні запитання, які б сприяли зацікавленості дітей. Молодші школярі не можуть одночасно слухати і спостерігати дії працюючого або роботу механізмів. Тому коротке пояснення екскурсовода має чергуватися зі самостійним спостереженням.

У процесі екскурсії вчитель і екскурсовод ознайомлюють учнів з різними професіями. Є можливість безпосередньо показати учням, що для оволодіння тим чи іншим фахом необхідно наполегливо і старанно вчитися, здобути знання з усіх предметів, що вивчаються у школі.

У ході екскурсії учні за завданням учителя можуть збирати матеріал для колекцій або для виготовлення виробів. Але вчитель повинен попередити їх, що самовільно брати що-небудь не можна.

Опісля екскурсійна робота пов'язана з обробкою зібраних матеріалів. Бажано провести підсумковий урок чи захід, до якого учні підготували б колекції, малюнки, дібрали б статті з газет про підприємство, яке вони відвідали, про його працівників.

ОРИЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

(35 годин на тиждень)

I семестр

№ з/п	Тема уроку (заняття)	Практична робота, об'єкти праці	№ с.	Дата
1-2.	Конструювання рухомих моделей із картону та паперу. Поняття про модель. Рухомі схематичні моделі. Загальні відомості про способи виготовлення рухомих моделей із картону й паперу.	Виготовлення схематичних моделей наочних посібників (термометра, світлофора).	13	
3-4.	Конструювання рухомих іграшок із картону. Поняття про важільний механізм, його дію. Способи з'єднання окремих деталей у рухому систему.	Рухомі іграшки з картону: «Каченя», «Левеня», «Тигреня».	22	
5.	Сюжетна витинанка. Уявлення про особливості сюжетних витинанок різних регіонів України. Послідовність виготовлення виробів технікою витинанки.	Виготовлення композицій силуетів героїв казок технікою витинанки.	25	
6.	Оригамі. Створення об'ємних фігур технікою оригамі за зразком. Доповнення оригамі додатковими елементами за власним задумом.	Створення об'ємних фігур технікою оригамі з елементами творчості.	28	
7.	Виготовлення штучних квітів об'ємної форми. Послідовність створення штучних квітів. Способи кріплення окремих частин в цілісну квітку.	Декоративні квіти об'ємної форми.	30	
8-9.	Колаж. Поняття про колаж. Комбінування різноманітних матеріалів для створення композиції-колажу.	Створення групами учнів сюжетної композиції-колажу за малюнками та власним задумом.	33	
10-11.	Робота з пластиліном. Послідовність створення виробів об'ємної форми з пластиліну за малюнками та власним задумом.	Виготовлення з пластиліну та допоміжних матеріалів виробів об'ємної форми.	36	
12-13.	Бісероплетіння. Послідовність виготовлення об'ємних виробів технікою бісероплетіння.	Виготовлення об'ємних виробів з бісеру (квітів, ялинкових прикрас).	39	
14.	Робота з сучасними штучними матеріалами. Властивості штучних матеріалів: пінопласт, поролон, пластикат, полістирол. Застосування та обробка цих пластмасових матеріалів.	Конструювання виробів із використанням штучних матеріалів (декоративні квіти, сувеніри).	41	
15.	Композиції з пінопластових кульок. Розробка ескізів композицій. Послідовність створення контурних і суцільних, композиційних аплікацій із пінопластових кульок.	Створення з пінопластових кульок композицій плоскої форми («Зима», «Акваріум»).	44	
16-17.	Плетіння. Способи плетіння зі стрічок, товстих ниток, шнурів. Основні прийоми роботи і послідовність виготовлення виробів технікою плетіння.	Плетіння виробів із товстих ниток, шнурів (закладки, килимки, сувеніри).	46	
II семестр				
18-19.	Українська вишивка. Оздоблення виробів технікою вишивки. Основні прийоми роботи вишивання низинкою (занизуванням).	Вишивання маніжки технікою занизування; оздоблення виробів (серветки, носової хустинки) технікою хрестиком.	49	

20.	Об'ємна аплікація з тканини та гудзиків. Послідовність виготовлення об'ємної аплікації на тканині з використанням гудзиків.	Створення аплікацій на тканині й пластмасі використаними гудзиками.	51	
21-22.	Об'ємні іграшки з тканини та гудзиків. Давнє коріння дитячої іграшки. Послідовність створення об'ємної м'якої іграшки. Використання гудзиків для зображення окремих її частин.	Виготовлення дитячих об'ємних іграшок з тканини та гудзиків.	53	
23-24.	Об'ємні фігури з дроту. Згинання одножильного дроту, закручування на циліндричну основу. Послідовність виготовлення об'ємних виробів із дроту.	Конструювання об'ємних виробів із дроту й ниток (образів людей, звірів, декоративних квітів).	55	
25-26.	Декоративне панно. Поняття про панно як художній твір декоративного призначення. Способи з'єднання окремих деталей у цілісний виріб.	Створення групами учнів декоративних панно з різних матеріалів.	57	
27-28.	Художнє оздоблення та дизайн. Поняття про дизайн. Виконання аплікацій різнокольоровим папером, фольгою, бісером, яскравою тканиною для оздоблення виробів.	Виготовлення сувенірів із їх художнім аплікаційним оздобленням різними матеріалами.	59	
29.	Самообслуговування. Основні види одягу: робочий, святковий і спортивний. Моделювання одягу. Послідовність створення і декорування моделей одягу з паперу й картону.	Моделювання робочого, святкового і спортивного одягу з паперу й картону.	62	
30-31.	Пап'є-маше. Ознайомлення з технікою пап'є-маше. Остаточна обробка та естетичне оздоблення виробів, виготовлених у цій техніці.	Виготовлення декоративного посуду, сувенірів в техніці пап'є-маше.	66	
32.	Великодні подарунки. Святкові сувеніри, листівки, послідовність їх виготовлення. Естетика у виготовленні виробів.	Виготовлення вітальних листівок, сувенірів до свята Великодня.	68	
33.	Плавальні моделі. Основні види плавальних засобів: плоти, човни, катамарани, яхти, баржі, кораблі. Ескізне зображення плавальної моделі та її конструктивні елементи.	Конструювання плавальних моделей (плотика, катамарана).	70	
34.	Український віночок. Традиційність українського віночка як оберега. Послідовність виготовлення віночка з живих квітів та паперу чи накрохмаленої тканини.	Плетіння віночка з живих квітів (кульбаби, ромашки) або паперу чи накрохмаленої тканини.	75	
35.	Експерсії. Експерсії до промислових підприємств, організацій та об'єктів торгівлі. Ознайомлення з обладнанням, організацією праці та продукцією. Обговорення результатів експерсії.	Створення колективного професійного лото з основних напрямків життєдіяльності людини. Експерсія на виробництво.	77	

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ УРОКІВ

I семестр

Урок 1

Тема. Конструювання рухомих моделей із картону й паперу.

Мета. Ознайомити учнів зі спрощеними рухомими моделями. Вдосконалити їх вміння і навички роботи з картоном і папером. Розвивати у дітей точність у роботі. Виховувати естетичність, культуру праці.

Об'єкт праці: рухома модель термометра.

Матеріали та інструменти: картон, кольоровий папір, білі й червоні нитки, фломастери, ножиці, шило.

Наочність: термометр, зразок виробу.

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку.

Учитель дає завдання черговим перевірити в учнів наявність необхідних матеріалів та інструментів. Роздає червоні нитки тим учням, у яких вони відсутні, рекомендує дітям працювати парами.

II. Мотивація навчально-трудової діяльності.

— Температуру повітря, води і навіть температуру нашого тіла визначають за допомогою приладу, який називається термометр.

Усередині справжнього термометра є ртуть, яка має властивість при нагріванні розширюватися і підніматися по трубці вгору, а при охолодженні, навпаки, — стискатися і опускатися назад у резервуар.

Учитель пояснює, що резервуар — це посудина, вмістилище для зберігання рідини чи газу. Він демонструє термометр.

— Як називають цей прилад, яким кожному з вас вимірювали температуру? (*Термометр.*)

— Сьогодні ми виготовимо модель термометра, яким ви будете користуватися на уроці природознавства.

III. Актуалізація знань учнів.

— Діти, якого кольору має бути резервуар для ртуті у термометрі? (*Червоного.*)

Нитками якого кольору зобразитимемо піднімання та опускання ртуті в термометрі? (*Також червоного.*)

— Пригадайте правила безпеки під час роботи з ножицями.

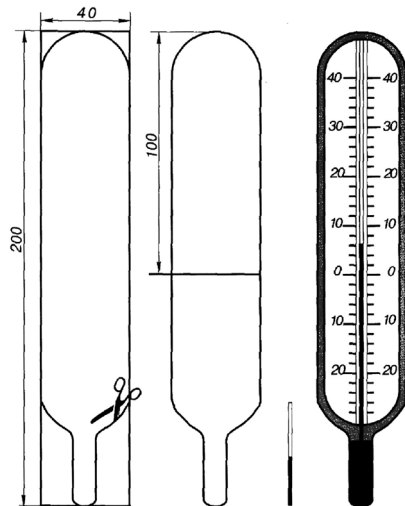
(1. Класти пальці рук з боку лінії розрізу.)

2. Передавати ножиці закритими і кільцями вгору.)

— А які правила культури праці під час роботи з клеєм?

(1. Клей намазувати тонким шаром. 2. Працювати на підкладній дощечці.

3. Для зняття зайвого клею, витирання рук використовувати серветку.)

Дата .....

Клас .....

Додатковий .....

матеріал до уроку .....

IV. Послідовність трудових дій.

Демонструючи зразок саморобного термометра, вчитель пояснює послідовність його виготовлення.

1. Розмічають і вирізають картонний прямокутник розміром 40 x 200 мм.
2. Обрізаючи кути, вирізають внизу форму резервуара для ртуті.
3. Знаходять по довжині середину для нульової поділки (позначки).
4. Внутрішню скляну трубочку в термометрі зображають у вигляді п'ятиміліметрової смужки білого кольору.
5. Через кожні 5 мм вниз і вгору від нуля наносять фломастером поділки і пишуть цифри.
6. Для зображення ртутного стовпчика (коливання температур) використовують червоні й білі нитки, вставляють їх у проколені отвори зверху і знизу основи та з'єднують посередині на зворотному боці.

V. Самостійна робота учнів.

Користуючись ескізами, четвертокласники виготовляють з картону, кольорового паперу та ниток іграшкові термометри. Вчитель стежить за дотриманням учнями правил безпеки та культури праці. Наголошує на тому, що білі й червоні нитки мають бути однакової довжини і зав'язувати їх потрібно тільки на зворотному боці термометра. Для зручності приведення їх у рух доцільно вузлик обклеїти паперовим квадратиком, перегнутим навпіл.

Учитель також попереджує, щоб під час проколювання шилом отворів пальці рук треба ставити з боку місця проколу.

VI. Аналіз робіт, ігрова ситуація.

Після короткого колективного аналізу кількох дитячих робіт учитель пропонує виставити орієнтовно температуру повітря надворі і в класі на саморобних термометрах. А також провести гру попарно. Один учень в ролі хворого, а другий — лікаря. «Хворий» виставляє на саморобному термометрі температуру свого тіла, а «лікар» визначає стан його здоров'я. Потім бажано помінятися ролями. Перед грою учитель пояснює, що нормальною температурою тіла людини є приблизно тридцять шість з половиною градусів. Якщо хоча б на один градус температура вища або нижча, то людина вже хвора.

VII. Підсумок уроку.

— Хто з вас, діти, пояснить принцип дії термометра? (*У термометрі є ртуть, яка при нагріванні піднімається по скляній трубці вгору, а при охолодженні — вниз.*)

— А це тому, що при нагріванні вона має властивість розширюватися, а при охолодженні стискатися, — уточнює вчитель.

Він також дає пораду дітям відкладати вдома на саморобному термометрі температуру повітря, яку оголошують по радіо чи телебаченню.

VIII. Прибирання робочих місць.

Урок 1а

Дата .....

Клас .....

Додатковий .....

матеріал до уроку .....

Тема. Рухома модель світлофора. *(Інтегроване заняття: трудове навчання і охорона здоров'я)*

Мета. Закріплювати вміння й навички учнів з розмічання за розмірами на ескізі. Розвивати увагу, кмітливість. Виховувати правильну поведінку та самостійність дітей під час дорожнього руху.

Об'єкт праці: предметна гра «Світлофор».

Матеріали та інструменти: альбомний та кольоровий папір, клей, ножиці.

Наочність: зразок іграшкового світлофора, жезл регулювальника дорожнього руху.

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку.

Учитель дає завдання черговим перевірити наявність в учнів паперу, клею, ножиць.

II. Мотивація навчально-трудова діяльності.

— Діти, відгадайте загадку:

На перехресті він стоїть, яскраві очі має.

Коли нам треба почекати, червоним він засяє.

А коли можна сміло йти, зеленим він моргає. *(Світлофор)*

Слово «фар» у перекладі з грецької мови означає носій. Отже, світлофор — носій світла, — пояснює вчитель.

— Сьогодні ми будемо виготовляти іграшкові світлофори та перевіряти знання сигналів світлофора і жестів регулювальника.

(Учитель демонструє зразок іграшкового світлофора.)

III. Актуалізація знань учнів.

— Які ви знаєте кольори сигналів світлофора? *(Червоний, жовтий, зелений.)*

— Виготовляючи світлофор, будемо користуватися ножицями, клеєм. Які правила безпеки під час роботи з ножицями?

(1. Тримати пальці рук з боку лінії різання.

2. Передавати ножиці закритими, кільцями вперед.)

— Яка культура праці має бути під час роботи з клеєм?

(1. Працювати на підкладній дощечці або клейонці.

2. Намазувати клей тонким шаром.

3. Для витирання клею користуватися серветкою.)

IV. Послідовність трудових дій.

Демонструючи зразок іграшкового світлофора, вчитель пояснює послідовність його виготовлення.

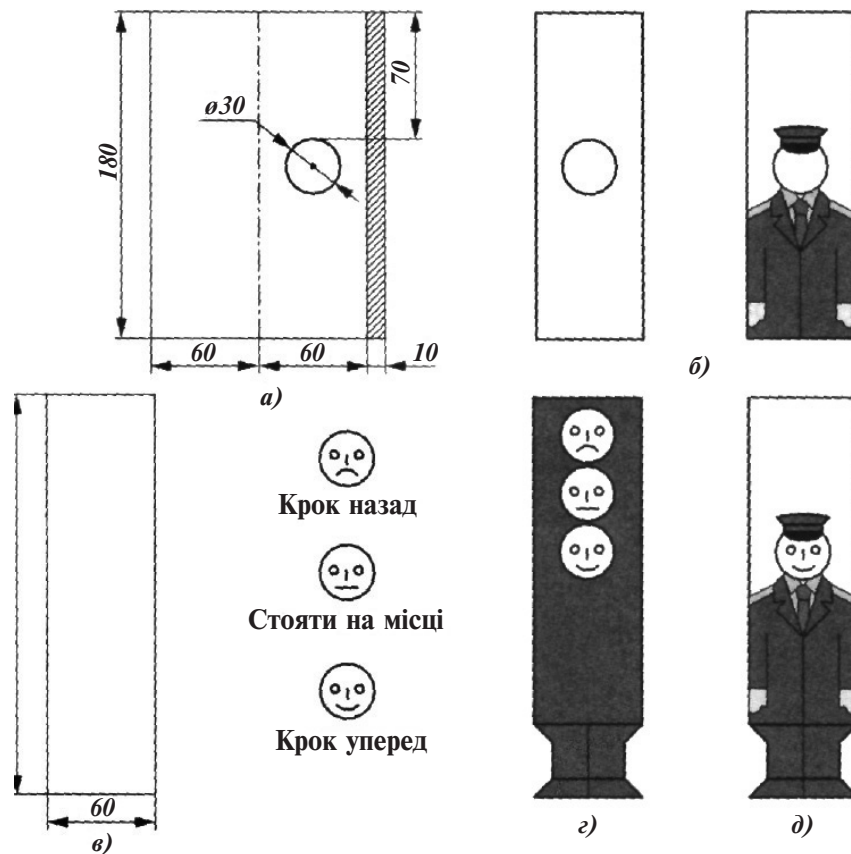
1. Для зовнішньої нерухомої частини світлофора розмічають і вирізують розгортку розміром 130 x 180 мм.

2. На одній половині розгортки вирізають круг (або за малюнком контур обличчя) і склеюють нерухому частину.

3. З кольорового паперу способом аплікації виконують на світлофорі вибране зображення (можна наклеїти готовий вирізаний малюнок).

4. Для внутрішньої рухомої частини виробу розмічають і вирізують прямокутник розміром 60 x 220 мм.

5. Наклеюють на прямокутник три круги різних кольорів. Малюють на них обличчя людини і передають його вираз залежно від кольору.

Учитель з'ясовує в учнів, про що інформує кожен колір сигналу та якому з кольорів найбільше підходить тривожний, напружений вираз, якому — спокійний, але з деякою напругою, та зовсім спокійний, з усмішкою.

V. Самостійна робота учнів.

Користуючись ескізами, четвертокласники виготовляють іграшкові світлофори. Вчитель стежить за діяльністю всього класу та кожного учня окремо, за дотриманням правил безпеки та культури праці. Допомогає, в разі потреби, передати вираз обличчя на світлофорі. Наголошує на тому, щоб кольорові круги були розміщені щільно один біля одного, інакше червоний колір буде виглядати зверху.

VI. Прибирання робочих місць.

VII. Навчально-ігрова діяльність з охорони здоров'я.

Для участі в грі бажано запросити юного інспектора руху — учня старших класів.

I варіант гри. Юний інспектор руху чітко показує жести регулювальника: повернувся спиною до пішоходів — переходити вулицю заборонено; підняв праву руку з жезлом догори — попереджувальний сигнал; показує жезлом напрямком переходу — переходити можна сміливо. Гравці мають розпізнавати кожен жест і показувати на своїх іграшкових світлофорах сигнал, який відповідає жесту регулювальника.

II варіант гри. Гру проводять в коридорі або на шкільному подвір'ї. Гравці, перебуваючи у шерензі обличчям до світлофора, виконують такі завдання: на зелений сигнал роблять крок уперед, на жовтий — стоять, на червоний — роблять крок назад. Хто помилився, за вказівкою юного інспектора тимчасово вибуває з гри. Перемагають ті, хто жодного разу не помилився.

VIII. Підсумок заняття.

Підсумовуючи гру-змагання, вчитель наголошує на тому, що це тільки у грі можна помилитися, а під час переходу дороги неправильний крок може коштувати життя. Разом з юним інспектором руху вчитель нагороджує команду,

в якій було допущено найменше помилок. Радить учням провести подібну гру в позаурочний час з меншими за віком дітьми.

Пропонує для них вивчити віршик-загадку про світлофор.

На дорозі не зівай,
як червоне світло — знай:
стань і стій!
Жовте — чекай!
На світло зелене
сміливо рушай!

Наостанку вчитель розповідає учням про світлофор, за допомогою якого сам пішохід може регулювати рух. Підійшовши до такого світлофора, треба натиснути на кнопку, розміщену на опорі. І лише переконавшись у тому, що транспорт зупинився, можна переходити проїзну частину дороги.